

УДК 378.011.3–051:62

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ

Булах А.В., аспірант
Інституту професійно-технічної освіти
Академія педагогічних наук України

Стаття присвячена розкриттю фактів про реалізацію педагогічних умов формування такої професійної якості майбутнього фахівця, як підприємницька компетентність. Приводиться теоретичне обґрунтування і описується практичне здійснення виділених педагогічних умов формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю в процесі навчання. Автор доводить взаємодоповнюваність досліджуваних умов, а також наводить критеріально-рівневий апарат експериментальної роботи з даної проблематики.

Ключові слова: учні ПТНЗ, підприємницька компетентність, професійна підготовка, педагогічні умови, експеримент, критерії та рівні, показники.

Статья посвящена раскрытию фактов о реализации педагогических условий формирования такого профессионального качества будущего специалиста, как предпринимательская компетентность. Приводится теоретическое обоснование и описывается практическое осуществление выделенных педагогических условий формирования предпринимательской компетентности учеников ПТУ швейного профиля в процессе обучения. Автор доказывает взаимодополняемость исследуемых условий, а также приводит критеріально-уровневый аппарат экспериментальной работы по данной проблематике.

Ключевые слова: ученики ПТУ, предпринимательская компетентность, профессиональная подготовка, педагогические условия, эксперимент, критерии и уровни, показатели.

Bulakh A.V. RESULTS OF RESEARCH WORK OF VOCATION EDUCATION FORMATION OF SEWING PROFILE PUPILS' ENTERPRISE COMPETENCE

This article is devoted to disclosure of facts of realization of pedagogical conditions of formation of such a future specialist's professional quality as enterprise competence. Theoretical basis is given and practical implementation of selected pedagogical conditions of formation of sewing profile pupils' enterprise competence is described during learning process. The author proves complementarity of studied conditions, as well as criterion-level criticus of experimental work on this agenda.

Key words: pupils of vocational schools, enterprise competence, vocational training, pedagogical conditions, experiment, criteria and levels, factors.

Постановка проблеми. У дослідженнях, присвячених проблемі професійно-педагогічної підготовки учнів, практично всі автори тією чи іншою мірою торкаються питань визначення педагогічних умов, необхідних для ефективного здійснення процесу їх підготовки до найрізноманітніших аспектів професійної діяльності. Науковці вказують, що сукупність педагогічних умов повинна відрізнятися гнучкістю й динамічністю, охоплювати всі сторони досліджуваного педагогічного явища й одночасно з цим враховувати специфіку професійної підготовки учнів, своєчасно реагувати на можливі зміни в цьому процесі.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема формування компетентності в сфері підприємництва на різних рівнях освіти розглянута в дослідженнях Н. Городоцької, Т. Елісіної, Н. Шевирін та ін. (загальноосвітня школа); В. Анісімова, М. Савіної, І. Смірнова, О. Чітаєва (професійно-технічна освіта); О. Барижікової, А. Іванова, С. Куликової Л. Семушина та ін. (неповна

вища освіта); М. Меліхової, Т. Обухової, І. Тетеревкова, І. Федорової та ін. (вища професійна освіта). Економічна підготовка до підприємницької діяльності представлена роботами А. Велігона, А. Смірнова, С. Чернер, Н. Шадріної та ін.

Щодо поняття «педагогічні умови», то даний феномен розглядали в наукових працях В. Андреев, Ю. Бабанський, М. Боритко, Л. Горбатюк, Л. Дольнікова, П. Олійник, І. Підласний, І. Шимко та ін.

Існують серйозні протиріччя між необхідністю підготовки фахівців до залучення до підприємницької діяльності через формування його компетентності в сфері підприємництва та підготовкою учнів до підприємництва в конкретній сфері діяльності відповідно до профілю навчального закладу, як наслідок – відсутністю у випускників широкого кола знань про можливі рішення в різноманітних підприємницьких ситуаціях, з якими особистості доведеться зіткнутися протягом життя; невідповідністю підходів до формування підприємницької компе-

тентності в педагогічній та психологічній науках; спрямованістю підготовки на формування тільки однієї з підприємницьких якостей (тільки економічної, інформаційної або правової компетентності та ін.).

Перераховані вище протиріччя викликають необхідність вирішення важливої педагогічної проблеми – на основі осмислення досвіду формування компетентності особистості в сфері підприємництва виділити принципи, механізми, методи та педагогічні умови цієї діяльності з позицій сучасних вимог.

Метою написання статті є висвітлення результатів проведеної нами дослідно-експериментальної роботи з формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз науково-педагогічної літератури у вибраному напрямку нашого дослідження, а також здійснений теоретичний аналіз сутності та змісту практико-орієнтованих технологій у контексті формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців випускників ПТНЗ швейного профілю дозволив визначити стратегію й тактику експериментальної роботи, рівень сформованості підприємницької компетентності учнів. Такий аналіз дозволяє з'ясувати особливості підприємницької компетентності, основні складності, проблеми й недоліки в процесі навчання майбутніх фахівців швейного профілю у ПТНЗ.

З метою визначення педагогічних умов формування компетентності учнів у сфері підприємництва нами проаналізовані існуючі підходи з даної проблеми.

Отже, педагогічні умови визначаються, як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених цілей [1, с. 143].

У дослідженнях, присвячених проблемі професійно-педагогічної підготовки учнів, практично всі автори тією чи тією мірою торкаються питань визначення педагогічних умов, необхідних для ефективного здійснення процесу їх підготовки до найрізноманітніших аспектів професійної діяльності. Науковці вказують, що сукупність педагогічних умов повинна відрізнятися гнучкістю й динамічністю, охоплювати всі сторони досліджуваного педагогічного явища й одночасно з цим враховувати специфіку професійної підготовки учнів, своєчасно реагувати на можливі зміни в цьому процесі.

Під педагогічними умовами ми будемо розуміти такі обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого від-

бору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), засобів та організаційних форм для досягнення поставлених цілей [2, с. 76].

Перш ніж визначити комплекс педагогічних умов, які забезпечать ефективне формування підприємницької компетентності в учнів ПТНЗ швейного профілю, ознайомимось з підходами науковців до вибору педагогічних умов становлення та розвитку фахівця.

О. Собчук, розглядаючи проблему вдосконалення підготовки студентів до самоосвіти, виділяє сукупність таких педагогічних умов і засобів: 1) засвоєння студентами соціального досвіду на основі поетапного управління самоосвітою; 2) створення навчального науково-виховного виробничого процесу, який інтегрує науку, освіту й виробництво; 3) забезпечення цілеспрямованості педагогічного процесу; 4) зближення педагогічного процесу з самоосвітою [3, с. 87].

Н. Ничкало відзначає такі змістовно-процесуальні умови ефективного функціонування і розвитку системи підготовки майбутнього вчителя до управління диференціацією освіти: 1) стимулювання пізнавальної діяльності вчителя; 2) розвиток його творчого мислення; 3) включення в освітній процес спецкурсу «Управління диференціацією освіти»; 4) проведення педагогічних практик; 5) управління самостійною роботою майбутніх учителів [4].

До педагогічних умов формування професійних якостей і підприємницької активності Т. Обухова відносить [5, с. 72–73]:

- застосування методів активізації пізнавальної та підприємницької діяльності студентів (проблемне навчання);
- інтенсифікацію процесу навчання;
- використання міжпредметних зв'язків;
- ділові ігри, що імітують виробничі ситуації в бізнесі і формують особистісні та професійні якості підприємця;
- вирішення спеціальних різномірних, проблемних завдань, що забезпечують інтенсивну емоційну та інтелектуальну роботу студентів;
- накопичення досвіду підприємницької діяльності.

Автор зазначає, що спецкурс «Основи малого підприємництва» дозволяє організувати навчально-професійну діяльність студентів, спрямовану на засвоєння техніко-технологічних, економічних, підприємницьких і педагогічних знань і умінь; формування професійно важливих якостей особистості, в тому числі їх підприємницької активності.

Таким чином, аналіз підходів науковців та власні міркування дозволили у нашому

дослідженні розглядати педагогічні умови як цілеспрямовано створені в освітньому середовищі навчального закладу обставини, які забезпечують ефективність професійного становлення майбутнього фахівця.

Говорячи про цілеспрямованість створення у навчально-виховному процесі педагогічних умов, науковці мають на увазі розвиток певних властивостей особистості, професійних якостей, знань, умінь й навичок, які забезпечать можливість майбутнього фахівця ефективно реалізувати себе в обраній сфері професійної діяльності, створять умови для соціалізації його у професійному середовищі, комунікативної взаємодії з оточенням [6, с. 111].

Отже, педагогічні умови формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю становлять сукупність застосовуваних у навчально-виховному процесі заходів, які повинні забезпечити досягнення учнями її необхідного рівня та формування відповідної готовності.

При виявленні педагогічних умов, що сприяють ефективному формуванню підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю, ми спиралися на такі аспекти:

- визначення специфіки формування підприємницької компетентності в процесі навчання у ПТНЗ;

- розгляд сутності економічної освіти як творчого процесу, спрямованого на розвиток економічного мислення;

- використання системно-діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів.

Цілеспрямоване формування підприємницької компетентності учнів дозволяє формувати професійну кваліфікацію, професійну мобільність, конкурентоспроможність, можливість продовження навчання в системі неперервної освіти в умовах зміцнення міжнародних зв'язків.

Однією з підстав для визначення комплексу педагогічних умов, спрямованого на успішне функціонування процесу формування підприємницької компетентності, ми вважаємо творчий характер економічної освіти, спрямованість його на розвиток економічного мислення учнів.

Враховуючи наявні підходи науковців, результати аналізу стану формування досліджуваної нами проблеми у наявному навчальному процесі ПТНЗ, а також власний досвід роботи, ми висуваємо припущення, що для формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю у навчальному процесі учбового закладу необхідно створити та забезпечити певні педагогічні умови.

Виходячи з цього, нами визначено такий комплекс педагогічних умов:

- забезпечення розвитку вмотивованості учнів ПТНЗ швейного профілю щодо оволодіння підприємницькою компетентністю на основі усвідомлення ними цінностей економічної освіти ще на початковому етапі навчання;

- формування економічних знань і вмінь, як теоретичного підґрунтя становлення підприємницької компетентності в межах розробленого спецкурсу «Основи підприємницької діяльності, маркетингу, менеджменту»;

- застосування в навчальному процесі ПТНЗ низки навчально-творчих завдань, які спрямовано на розвиток економічного мислення учнів шляхом включення їх у різні види позааудиторної практичної діяльності, що дозволяє активізувати суб'єктно-рефлексивну позицію в процесі набуття підприємницької компетентності.

Ефективність формування будь-якої компетентності, зокрема й підприємницької, вимагає розробки певних критеріїв і показників.

У педагогічній науці існує кілька підходів до критеріїв оцінювання підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Більшість дослідників за основу побудови сукупності критеріїв беруть таку ознаку, як мета навчання, й відповідно до цієї мети формулюють виділені критерії. Під час дослідження нами було сформульовано та обґрунтовано критерії і рівні щодо визначення ефективності формування підприємницької компетентності учнів на різних етапах дослідно-експериментальної роботи.

У процесі визначення критеріїв і показників ми враховували усвідомлення учнями економіки, як основи розвитку суспільства та особистості; комплекс ціннісних орієнтацій учнів, що визначають значення й сенс економічних знань, умінь та навичок у навчальній та майбутній професійній діяльності; знання економічних законів, явищ, понять, основних принципів функціонування ринкової економіки та вміння використовувати їх у практичній діяльності; систему мотивів, яка стимулює проектування життєвих прагнень учнів відповідно до загальнолюдських, зокрема й економічних цінностей, та спрямована економічною направленістю особистості; методи, прийоми й способи прийняття рішень у нестандартних ситуаціях та участь у науково-дослідницькій роботі; уміння користуватися навчальною, науково-економічною літературою, комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням, яке використовують фахівці; індивідуально-психологічні якості особистості, наявність яких уможливорює досягнення поставлених цілей та реалізацію прагнень.

ня до самовдосконалення через самоконтроль і самоаналіз.

У ході дослідження нами виявлено загальні та специфічні особливості формування підприємницької компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів швейного профілю: цільова установка, формування позитивного ставлення до підприємницької діяльності, вміння ставити цілі і розробляти програму їх досягнення, бачити практичні результати, володіти інноваційними засобами здійснення підприємницької діяльності.

Обов'язковим фактором формування підприємницької компетентності ми вважаємо комплексний підхід до формування знань, умінь, особистісних якостей, практичного досвіду діяльності. Ми встановили, що в різних умовах навчання можуть бути досягнуті різні рівні сформованості підприємницької компетентності. В основу авторської концепції рівнів сформованості підприємницької компетентності лягли рівні, розроблені американськими вченими, а також інтерпретовані вченим І. Бімом, стосовно навчання іноземним мовам [7].

Отже, формування підприємницької компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів швейного профілю буде відбуватися за різними рівнями:

- оптимальний рівень – сформована підприємницька компетентність: учень володіє нестандартним економічним мисленням. Учень позитивно налаштований на процес вивчення економічних дисциплін та усвідомлює значущість високого рівня підприємницької компетентності для майбутньої професійної діяльності й практичного життя. Учень ініціативний, комунікабельний, уміє вести ділові бесіди, проявляючи високу обізнаність в економічних проблемах. Проявляє розуміння багатоваріантних типів економічного розвитку, різноманіття поведінки індивідів в економічній системі;

- допустимий рівень – учень відрізняється позитивним ставленням до формування підприємницької компетентності, усвідомлює значущість економічних знань і умінь для майбутньої професійної діяльності, а також для практичного життя. Ним достатньою мірою засвоєні економічні знання та вміння, сформовані соціально значущі якості особистості. В учня розвинені організаційні вміння, він товариський і легко вступає в ділові партнерські стосунки. У процесі навчання виявляє економічно значущі якості особистості, достатньою мірою проявляє самостійність, ініціативність, мобільність і заповзятливість;

- критичний рівень – в учня недостатньо сформована позитивна мотивація до

вивчення економічних дисциплін. Економічні проблеми його мало цікавлять. Запас економічних знань і умінь обмежений. Нескладними й невеликими за обсягом дослідженнями може займатися тільки при безпосередній участі й допомозі викладача. Є слабкі уявлення про роль економічних знань у професійній діяльності, усвідомленість застосування знань у практичному житті виражена слабо. Економічно значущі якості особистості не проявляє в процесі діяльності, несамостійний, немобільний, безініціативний.

Сучасний підхід до навчання підприємницької діяльності може бути охарактеризований, як особистісно-орієнтований, діяльнісний, інтегративний підхід, який забезпечує реалізацію адекватних цілей навчання, а саме: формування підприємницької компетентності.

Для оцінки сформованості підприємницької компетентності нами були розроблені критерії та показники на основі критеріїв і показників сформованості готовності старшокласників до професійного самовизначення, запропонованих М. Скибою [8].

Критеріями сформованості підприємницької компетентності в учнів ПТНЗ є:

1. Засвоєння теоретичного матеріалу з основ підприємництва;
2. Сформованість творчої активності;
3. Володіння базовими засобами реалізації функції діяльності суб'єкта, а також засобами рішення підприємницьких завдань;
4. Суб'єктивна готовність підприємницької діяльності.

Як показники, що характеризують сформованість підприємницької компетентності, використовувалися:

- рівень засвоєння учбової інформації: розуміння, впізнавання, відтворення, застосування, творчість;

- рівень творчої активності, що визначається за чотирма показниками: відчуття новизни, критичність, здатність перетворювати структуру об'єкта і спрямованість на творчість;

- аналітичні (здатність до аналізу ситуацій і умов для прийняття рішень), проєктувальні (здатність до визначення засобів досягнення мети, прогнозування результатів), конструктивні (готовність до розробки засобів і прийомів досягнення мети), рефлексивні (здатність до осмислення процесу і результату діяльності з метою підвищення її ефективності), комунікативні засоби (стиль спілкування, рівень комунікабельності, ступінь комунікативного контролю, стиль поведінки в ситуації розбіжності);

- рівень самооцінки підготовленості до здійснення основних функцій підприємця.

Дані критерії та показники відповідають даному нами визначенню підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю.

У нашому дослідженні рівні сформованості підприємницької компетентності учнів ПТНЗ є механізмом переведення якісних показників у кількісні.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, ми можемо зробити такі висновки, що важливе значення для ефективного формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю має критеріально-рівневий підхід до оцінки її сформованості. Отже, для об'єктивного встановлення рівня сформованості підприємницької компетентності учнів ПТНЗ нами була запропонована система відповідних критеріїв та показників підприємницької компетентності.

Новизна виділених нами педагогічних умов ефективного формування підприємницької компетентності учнів полягає в тому, що запропоновані нами умови раніше комплексно не використовувалися. При реалізації педагогічних умов ми приділили особливу увагу наданню професійної спрямованості змісту економічної підготовки учнів ПТНЗ швейного профілю, практико-зорієнтованому характеру практичних завдань, застосуванню таких методів, форм і засобів навчання, які активізують навчально-пізнавальну діяльність учнів, забезпечують розвиток мотивації до формування підприємницької компетентності, сприяють формуванню економічного мислення учнів та відповідального здійснення професійної діяльності в контексті її економічної доцільності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Педагогічні технології у безперервній професійній освіті : монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик та ін. ; за ред. С.О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
2. Коваленко О.В. Формування економічної культури студентів інженерно-педагогічних спеціальностей в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Коваленко О.В.. – Луганськ, 2014. – 248 с.
3. Собчук О.М. Технологія економічної освіти старших підлітків : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Собчук О.М. – Івано-Франківськ, 1997. – 194 с.
4. Ничкало Н.Г. Теорія і методика професійної освіти: сучасний дослідницький стан і перспективи / Н.Г. Ничкало // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 1. – С. 6–26.
5. Обухова Т.В. Формирование профессиональной предпринимательской компетентности (на примере факультета технологии и предпринимательства) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Обухова Т.В. – М., 2012. – 203 с.
6. Тандир Л.В. Формування мотиваційного компоненту творчого потенціалу студентів у професійній підготовці / Л.В. Тандир // Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти : матеріали методол. семінару АПН України (Київ, 16 груд. 2004 р.) / упоряд. С.Д. Максименко. – К., 2005. – С. 668–673.
7. Бим И.Л. Концептуальные основы современного обучения иностранным языкам и их соотносительность с концептуальными основами 12-летней школы. На пути к 12-летней школе: Сборник научных трудов / Под ред. Ю.И. Дика, А.В. Хуторского. – М.: НОСО РАО, 2010. – С. 107–112.
8. Скиба М.Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю: навч. посіб. / М.Є. Скиба, О.М. Коханко. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 322 с.